

4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

5. Основні напрями роботи соціального педагога закладу освіти у військовий час. Електронний ресурс: <https://drive.google.com/file/d/10sK2bL7vMGd2yqkwtOBu0fievSKTnmtu/view> (дата звернення 18.04.2024).

Людмила Завацька

*кандидатка педагогічних наук, професорка,
директорка ННІ психології та соціальної роботи
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ З ДІТЬМИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

У статті привертається увага до соціально-педагогічної підтримки сімей з дітьми у кризових ситуаціях. Зокрема аналізуються змістові характеристики складних ситуацій. Визначено сутність соціально-педагогічної підтримки як можливості соціального захисту особистості із застосуванням методу кризового втручання.

Ключові слова: *соціально-педагогічна підтримка, травмуюча подія, вразливий стан, кризова ситуація, кризове втручання, соціальний захист.*

У сьогоднішніх реаліях значно активізувалась робота з сім'ями, які знаходяться у кризових ситуаціях або пережили стрес. Звернення до цих проблем цілком відповідає орієнтації соціальної роботи на людину та середовище її проживання. Це свідчить про те, що людину можна зрозуміти і надати їй допомогу тільки в контексті найближчих систем, членом яких вона є. Вплив травмуючої події порушує баланс особистості і людина опиняється у вразливому стані, що підсилює напругу і занепокоєння. Нажаль під час реальної війни з РФ життя сімей з дітьми наповнене не тільки дрібними негараздами, але й зустрічається справжнє горе, пов'язане з складними сімейними обставинами та втратою близьких людей. Дорослі члени сім'ї часто відчують розгубленість і збентеження, не знаючи як допомогти дитині в такій ситуації. Наразі вони не мають

уявлення не тільки про те, як вести себе з дитиною, але і не розуміють наскільки гостро дитина переживає таку ситуацію.

Сучасні дослідники характеризують складні ситуації як: кризові, емоційно складні, проблемні, критичні, екзистенціальні.

- Кризова ситуація визначається як така, що ставить під сумнів сенс подальшого життя людини та неможливість реалізації мотивів, прагнень, цінностей.
- Емоційно складна життєва ситуація це значуща для особистості ситуація, що спрямована до емоційно-мотиваційної сфери. З такою ситуацією, як правило, людина впорається сама.
- Проблемна ситуація виникає в окремій діяльності і фактично не впливає на власне життя.
- Критична ситуація передбачає суб'єктивні несприятливі життєві обставини з виникненням конфліктів та внесенням істотних коректив у життєвий сценарій.
- Екзистенціальна ситуація переживається під час глибокої кризи. Людина опиняється перед вибором між життям і смертю [2].

Важка життєва ситуація містить в собі практично всі варіанти подій. Вони викликають переживання інтенсивного страху та безпорадності. Відповідно особлива увага повинна бути приділена пошуку ефективних форм і методів соціально-педагогічної підтримки сімей і дітей у кризових ситуаціях.

Категорія «соціально-педагогічна підтримка», на думку науковців знаходиться у процесі емпіричного обґрунтування. Проте у соціальній роботі активно застосовуються поняття «соціальна підтримка», «педагогічна підтримка», «психолого-педагогічна підтримка» [5]. В Енциклопедії для фахівців соціальної сфери визначено поняття «соціальної підтримки» як системи заходів, що здійснюється суб'єктами соціально-педагогічної роботи, спрямованої на вирішення проблем осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах шляхом надання їм

допомоги чи необхідних видів соціальних послуг; системи заходів, спрямованих на створення умов, що дозволяють забезпечити соціальну захищеність людей [3].

Саме тому, що соціально-педагогічна підтримка тісно пов'язана з життям, стосунками з іншими людьми, особливостями перебування у певному середовищі, ми розглядаємо її як можливість соціального захисту особистості, яка потрапила у кризову ситуацію. У психологічній складовій соціальної підтримки науковцями визначені чотири компоненти: емоційна підтримка (впевненість у тому, що про тебе хтось турбується, любить і піклується); оціночна підтримка (соціальне порівняння і відповідь на запитання, чи правильно я ставлюсь до того чи іншого явища); інформаційна підтримка (інформація про те, як сприймати явища); інструментальна підтримка (отримання конкретної дієвої допомоги) [1].

Важливо зазначити, що робота з соціально-педагогічної підтримки сімей і дітей у кризових ситуаціях повинна бути зосереджена на співпраці з усіма фахівцями соціальної сфери. Загалом спеціалісти, які працюють з сім'ями і дітьми, які пережили кризу, повинні мати наступні фахові та особистісні якості:

1. Високі професійні якості, компетентність у розв'язанні різноманітних проблем, високі рівні загальної освіти та культури (в тому числі духовної), володіння певними дотичними суміжними спеціальностями і знаннями з таких наук, як педагогіка, психологія та інші.

2. Емпатійність, доброзичливість, чуйність, милосердя, людяність, відчуття співпереживання, бажання взяти чужий біль на себе та зрозуміти причини страждання інших.

3. Сформовану комунікативність, вміння правильно розуміти потреби та прагнення клієнта, проявляти делікатність та гнучкість при розв'язанні складних питань, тактовність у комунікативних процесах щодо минулих травмівних для дитини подій, вміння вислухати, спроможність підтримати

іншу(ого) і стимулювати її(його) на розвиток особистих сил, вміння викликати довірливе ставлення до себе, організаційні та лідерські здібності і якості [4].

Важливої уваги у роботі з сім'ями і дітьми, які перебувають у кризовій ситуації, заслуговує зміст і логіка самих підтримуючих підходів, що застосовуються фахівцем на практиці. На нашу думку логіка кризового втручання може бути побудована наступним чином.

Мета застосування. Завдання кризового втручання – в першу чергу пом'якшення дії стресової події шляхом надання безпосередньої емоційної допомоги і мобілізація зусиль клієнтів на подолання кризи. В ході такої роботи може бути досягнута мета усвідомлення зв'язку між стресом, попередніми життєвими переживаннями, проблемами і засвоєнням нових моделей сприймання та розвиток адаптивних реакцій і стратегій оволодіння стресом.

Навчальна фаза. Передбачає визначення і оцінку ситуації: встановлення контакту; визначення, що відбувається; чи має місце дійсно гостра криза; оцінка факту чи події. Важливою є оцінка поточного стану здатності до звичної життєдіяльності та розробка разом з клієнтами подальших кроків спільної роботи.

Середня фаза. Вирішення специфічних проблем кризової ситуації. Клієнтам надається допомога в усвідомленні попередніх неадекватних зразків поведінки і пропонується використати нові моделі. Особлива увага повинна приділятися побудові нових взаємин клієнтів з оточенням, а також співпраці та отримання підтримки з боку людей, що пережили аналогічні кризові ситуації або мали схожі проблеми.

Остання фаза. Обговорення прогресу який досягнутий з початку роботи. Відчуття або впевненість (це є звичайно найкращий варіант, але такий, що не завжди має місце) клієнтів, що ситуація може бути покращена ними самостійно. Повернення на попередній або підйом на більш високий рівень функціонування.

Таким чином, сьогодні вимагає більш широкого застосування методу кризового втручання. Він використовується більш пластично, оскільки в сучасній ситуації кризи як передбачувані, так і непередбачувані можуть впливати і впливають на всіх людей. Відтак, соціальні працівники у соціально-педагогічній підтримці сімей з дітьми, застосовуючи метод кризового втручання, вважають його корисним в тому випадку, коли порушується звичний спосіб функціонування сім'ї. У випадку коли сім'я знаходиться у «колективній кризі» фахівець орієнтується на конкретну ситуацію і використовує той аспект роботи з сім'єю і дитиною, який є актуальним для них.

Список використаних джерел

1. Бережняк Т.О. Сутнісна характеристика поняття «соціально-педагогічна підтримка» як наукової категорії та виду діяльності. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодні: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2023 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С.О. Борисюк. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 321 с.*
2. Дзюба Т.М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: зміст, особливості, наслідки. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Київ : Вид. «Фенікс», 2012. Т. XII: Психологія творчості. Вип.15. Част. II. С.113-120.*
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери /за заг.ред. І.Д.Зверєвої. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
4. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 160 с.
5. Чечко Т., Лях Т. Сутність соціально-педагогічної підтримки особистості. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Ю. Федьковича. Чернівці, 2015. С. 207-214.*

Світлана Калаур

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Ольга Дроник

магістрантка спеціальності 231 Соціальна робота